

Бойко О.В. Вербальные и невербальные средства влияния в медиа (на материале интервью Патриарха Филарета).

В статье сделано попытку комплексного анализа вербальных и невербальных средств влияния на аудиторию в жанре интервью на религиозную тематику.

Ключевые слова: вербальные и невербальные средства влияния, медиакоммуникация, интервью, религиозная тематика.

УДК 811.161.2: 81'27

Призиглей О.О., студ.

ЕВФЕМІЗМИ В МАС-МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ: ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано стилістичні функції евфемізмів у мові ЗМІ. Характерним для мас-медіа є особливий ефект евфемії як можливість уникати конфліктів та незручностей, створювати комічні ситуації та маніпулювати аудиторією.

Ключові слова: евфемізм, евфемія, евфемізація, стиль масової інформації, функції евфемізмів, маніпулятивний вплив.

Мова є виявом духовного світу особи / соціуму, що відображає його настрої та переконання. Зі словом пов'язані різноманітні емоції – любов і ненависть, приємне і неприємне, доброзичливе й образливе [3, с. 7]. В українських засобах масової інформації спостерігається тенденція знаходити нові способи мовного висловлювання замість тих лексичних одиниць, які відображають відчуття й гідність індивідуума, утискають його людські права звичною мовною нетактовністю або прямолінійністю щодо расової чи статевої приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду

тощо. З певних етичних, ідеологічних чи ін. міркувань, евфемізми вводяться до тексту і з метою створення комічного ефекту, іронізації, саркастичності [9, с. 46]. Нами досліджено стилістичний процес евфемізації на прикладі аналітичних статей на суспільно-політичну тематику газети "Україна молода" (випуски № 1-№ 93) за 2012 рік.

Як відомо, однієї загальноприйнятої дефініції терміна "евфемізм" не існує. В основі всіх визначень лежить заміна грубих або різких слів і висловів більш м'якими. Л. Крисін трактує евфемізм як "спосіб непрямого, перифрастичного й при цьому пом'якшувального позначення предметів, властивостей чи дій" [5, с. 28]. Лінгвістичний словник подає евфемізми як "емоційно нейтральні слова та словосполучення, що вживаються замість синонімічного слова чи виразу, який видається мовцеві непристойними, грубими чи нетактовними" [2, с. 509]. У словнику "Медіалінгвістика: словник термінів і понять" за редакцією Л. Шевченко це поняття трактується як "емоційно нейтральне слово або словосполучення, що вживаються замість синонімічних їм табуйованих чи неприйнятних у культурній традиції конструкцій" [8, с. 38]. Зауважимо, що у ХХ-ХХІ ст. проблема евфемізмів привернула увагу багатьох дослідників. Зокрема, підготовлено ряд праць, присвячених проблемам евфемістичної лексики або ж проблемам співвідношення евфемізмів з іншими мовними явищами (Р. Шор, 1926; Г. Пауль, 1960; Б. Ларін, 1961; Л. Крисін, 1996; О. Синичкина, 2006; Л. Мосієвич, 2008; О. Стасюк, 2012 та ін.).

Як відомо, до складу евфемістичного позначення входять два компоненти: компонент, який відповідає за зміну оцінного значення, що є основою для виникнення евфемістичного ефекту, а також компонент, який забезпечує впізнаваність евфемізму, тобто його зв'язок із первинним значенням або денотатом. Окрім терміна "евфемізм", у науковому обігу перебувають також терміни "евфемія" та "евфемізація", які потребують розрізнення. Під поняттям евфемії ми розуміємо явище покращення оцінного значення. Поняття евфемізм, у свою чергу, охоплює окремі мовні одиниці, що репрезентують це

явище. Евфемізація позначає процес перетворення мовного знака на евфемістичний [12, с. 7].

У текстах ЗМІ найбільш часто вживаються евфемізми, які змінюють негативне значення на нейтральне чи позитивне: *Під час реставрації могили Кобзаря кийвські будівельники так "старалися"* (у значенні "віднесли недбало" – О.П.), *що розтовкли своєю технікою мармурові плити* [№17]; *Міська влада запропонувала "багатим безхатченкам"* (замість "особам без постійного місця проживання" – О.П.) *як тимчасовий притулок дешеві готелі* [№ 56]; *Всілякі "добровільні"* (у значенні "примусові" – О.П.) *внески...* [№ 85]. У цих прикладах евфемізми створюють ще й додатковий комічно-іронічний ефект.

У стилі масової інформації реалізується також мовна функція впливу, що поєднується з інформативною (повідомленням новин). У таких текстах розкриваються питання досить широкої тематики, що становлять інтерес для суспільства. Це можуть бути економічні, політичні, моральні, філософські проблеми, а також питання культури, виховання, побуту та ін. Як основну ознаку маніпуляції, дослідники (С. Відлак, М. Желтухіна, О. Кацев, В. Москвін, О. Стасюк, J. Lawrence та ін.) називають у такому випадку прихований характер впливу, сам факт якого не повинен бути помічений об'єктом маніпуляції. Саме тому з численних мовних засобів маніпулятивного впливу значну увагу приділяють саме евфемізмам – словам або висловам, здатним вуалювати факти та події, що мають для суспільної свідомості несприятливу систему оцінок і здатні викликати антипатію.

Лінгвістична природа евфемізмів така, що вони відволікають увагу реципієнта від "забороненого" поняття. Здатність евфемізмів маніпулювати реципієнтом визначається рядом факторів: по-перше, евфемізми приховують істинну сутність явища за рахунок створення нейтральної або позитивної конотації; по-друге, реципієнт звичайно не встигає вичленувати евфемізми з контексту й осмислити їх, оскільки велика кількість інформації в сучасному соціумі ускладнює орієнтацію в мовному матеріалі та його критичну оцінку; по-

третє, щоб надати мовній одиниці статусу евфемізму, треба ідентифікувати табуований денотат, що ховається за цим словом, інакше евфемізм не можна буде розпізнати; по-четверте, мала частина реципієнтів знайома з цим лінгвістичним явищем, а не знаючи суті явища, неможливо зрозуміти, як здійснюється маніпулятивний вплив [1, с. 6].

Активно евфемізується лексика в аналітичних статтях суспільно-політичного спрямування. Тут евфемізми можна поділити на дві групи: евфемізми, що зображують дійсність не такою, якою вона є насправді (навмисне використання урядовими, військовими, корпоративними установами евфемізмів із метою введення в оману, приховування неприємного, внесення змін у сприйняття дійсності): *військовий конфлікт* (замість "війна". – О.П.) *триває вже протягом декількох років* [№ 36] та політкоректні евфемізми. Використання політкоректних евфемізмів гарантує створення комунікативного й етичного комфорту, дотримання балансу взаємодії між окремими членами суспільства. Зокрема, до прикладів з політкоректними евфемізмами віднесемо такі: *Дітям замість подарунків роздають гуманітарну допомогу, яку збирали для дітей із притулків* (замість "сиротам" – О.П.) [№ 1]; *Це гуманітарна допомога, яку ми роздаємо лише дітям-сиротам і дітям із малозабезпечених сімей* (тобто "бідним" – О.П.) [№ 1].

Вживання евфемізмів у текстах дозволяє адресату ефективніше задіяти увагу, емоції реципієнта, робить розповідь цікавішою. Використані евфемізми – більш функціональні в емоційному плані, ніж прямі номінації, оскільки їх сприйняття потребує творчих зусиль, пов'язаних з відтворенням ланцюга певних асоціацій, цікавих образів. Пом'якшення прямої номінації в цьому разі не є основною метою використання евфемізмів, вони вживаються скоріше в функції інтриги – формують вказівку на подальше сприйняття, підвищують інтерес до висловлюваного, надають пікантності повідомленню, викликають інтерес читача жартівливим тоном і самим предметом обговорення. Таким чином, стилістичні функції

евфемізмів мають найрізноманітніші вияви й несуть різне навантаження – від жартівливого до маніпулятивного.

У свою чергу А. Куркієв [6; с. 79-81] виокремлює п'ять груп евфемізмів за мотивами евфемізації, але в текстах стилю масової інформації, на нашу думку, не вживаються евфемізми усіх п'яти груп, що пов'язано з тематикою текстів та функцією ЗМІ в сучасному соціумі. Наприклад, навряд чи в суспільно-політичних статтях ми зустрінемо мовні одиниці, що виникли на основі табу, проте досить таки поширеним є вживання евфемізмів на позначення хвороб та смерті, але їх не можна трактувати як табу. Вони вжиті з метою пом'якшення значення. Наприклад, *Цей чоловік мав твердий план **вкоротити собі віку*** [№ 49]. В цьому випадку вживається конструкція "вкоротити собі віку" на позначення номінацій "суїцид", або ж "самогубство". Також у статтях часто зустрічаються такі евфемізми як "летальний" (смертельний. – О.П.), "пішов із життя", "його не стало" (помер. – О.П.): *...не стало надзвичайної людини* [№49]; *На жаль цього великого актора з нами більше немає...* [№36]. Наголосимо, одна з груп, які виділяє дослідник, представлена евфемізмами, що зумовлені ввічливістю: *Загалом, найбільше проблем створювали люди **напідпитку*** (п'яні – О.П.) [№90]; *... незважаючи на те, що від таких людей **неприємно пахне**...* (смердіти – О.П.) [№52].

Евфемізми також можна поділити на різновиди за соціальними мотивами. По-перше, це необхідність виявити пошану до різних суспільних груп. Йдеться про назви, що позначають расові, вікові, статеві та інші особливості: *...не вирішує проблем **людей у роках*** ("старих людей" – О.П.) [№ 52]; *... суспільство глибоко занепокоєне становищем **афроамериканців*** (замість грубого – "негрів" – О.П.) *у тих районах...* [№ 46]; також сюди відносяться найменування понять, пов'язаних із бідністю: ***Люди з вулиці*** ("безхатченки". – О.П.) *живуть у жахливих умовах...* [№ 90]; і найменування розумових й фізичних недоліків людини: *...міжнародних змагань... для **учасників з обмеженими можливостями*** (інвалідів. – О.П.) [№ 25]; *...ці люди не винні в тому, що **недочувують*** (глухі. – О.П.), *тому потребують уваги з боку...*

[№ 17]. В останньому випадку евфемізм виражений словом, що позначає слабкий ступінь властивості.

Наступним мотивом вживання евфемізмів є бажання підвищити значущість деяких реалій соціальної сфери. Це, наприклад, найменування деяких професій, установ: *Чинovníки аргументували... свої пропозиції щодо заборони продажу алкоголю в МАФах* (малих архітектурних формах, тобто вуличних кіосках – О.П.) [№ 68]; *...техпрацівниця* (прибиральниця – О.П.) *не змогла обґрунтувати свій вчинок...* [№ 25]; *На жаль, професія оператора машинного доїння* (дояра – О.П.) *не вважається прибутковою...* [№ 25]

Серед морально-етичних мотивів евфемізації виділяють: бажання не порушувати певні морально-етичні заборони, встановлені суспільством: *...люди з обмеженими можливостями... відпочиватимуть у реабілітаційному центрі* [№ 25]. Вживається передусім евфемістична конструкція "люди з обмеженими можливостями" замість прямого денотата "інваліди", щоб не образити почуттів таких людей. Так само евфемізми використовуються для позначення людських вад: *Водночас такою манерою боротьби за тверезий спосіб життя* (проти алкоголізму – О.П.) [№ 68]; *Великим поборником боротьби з "зеленим змієм"* (алкоголем – О.П.) *є мер Львова...* [№ 68].

Евфемізуються також найменування, що відносяться до сфери фізіології: *Від безхатченка неприємно пахло* (смерділо – О.П.), *але депутат все одно приділив йому хвилину...* [№ 52]; найменування, пов'язані з поняттям смерті: *Жертви фесрверків на лікарняному ліжку, жертви несправних гірлянд – на тому світі* (загинули – О.П.) [№ 49].

До комунікативних аспектів евфемізації можна віднести бажання замаскувати неприємну правду. Тому, відповідно, виділяють: найменування, що стосуються сфери політики: *...журналісти давно охрестили його "опозиціонером"* (невмотивованим противником – О.П.)... *у Конституційному Суді він завжди мав "окрему думку"* [№ 28]; найменування, що стосуються сфери бізнесу: *Дані факти наводять на думку про можливе нецільове та неефективне використання коштів*

(марнотратство – О.П.) [№ 28]; ...*що може позначитись на кількості* (мається на увазі зменшення кількості – О.П.) експортованих до Росії продуктів [№ 28].

У текстах медіа евфемізми виконують найрізноманітніші функції, але в аналітичних статтях на суспільно-політичну тематику не всі їхні функції можуть виявлятися. Наприклад, у таких статтях не зустрічаються евфемізми, котрі виконували б магічно-забобонну функцію, зумовлену вірою в мовну магію, в те, що заміною слова можна впливати як на позначуване цим словом явище, так і на власну долю. Натомість маскувальна функція виявляється у професійній мові медиків, військових, політиків та ін. Так, наприклад, медики часто вживають конструкцію "летальний результат" замість "смертельний": *Операція мала летальний результат, тому лікарям висунули обвинувачення...* [№ 49]. Також евфемізми можуть виявлятися у злодійських жаргонах: *На "зоні"* (у в'язниці – О.П.) з *пиріжками* [№ 79].

У газетних статтях стилю масової інформації найбільше евфемізмів, що виконують пом'якшувально-меліоративну функцію, зумовлену міркуваннями ввічливості, етикету, прагненням подати що-небудь у прикрашеному вигляді: *Сумніви про достовірність епідемії сказу...* [№ 85]. Евфемістична конструкція тут ужита на позначення брехні з метою ввічливого подання інформації. *Ще два легковики, що належали "простим смертним", добряче пом'яті* [№ 36]. Тут евфемістична конструкція "добряче пом'яті" (тобто "розбиті") пом'якшує висловлення.

В аналітичних статтях на суспільно-політичну тематику евфемізми можуть виконувати жартівливо-іронічну функцію, коли семантика евфемізму трансформується з метою прихованого глузування: *Політик охоче видавав бажане за дійсне* [№ 85]; *Ніколи не думав, що можна в очі нахабно казати на біле чорне й навпаки* [№ 85]; *Простий народ в Україні настільки часто "стрижуть", "доять", "розводять", що призначення ветеринарів контролерами видається провокацією* [№ 85]; ...*самодержці України підвищували надзвичайного пряника і локшину "made in Кабмін"* [№ 85]. В останніх

прикладях виділені евфемістичні конструкції, що покликані маскувати слова "брехати", "дурити", використані з метою надання тексту іронічного, навіть глузливого характеру. Такого самого забарвлення евфемізми надають висловлюванням у таких ситуаціях: *За скандальне ДТП депутати рекомендують* (змушують – О.П.) *губернатору "самоусунутися"* (звільнитися. – О.П.), *а начальника міліції вже відсторонили* (звільнили. – О.П.) [№ 4]; *Причиною "чисток"* (звільнень. – О.П.) стало те...[№ 4]; *Всілякі "добровільні"* (в саркастичному сенсі – примусові. – О.П.) *внески*...[№ 85]; *Судовими позовами на астрономічні* (великі. – О.П.) *суми* [№ 46].

Таким чином, евфемізми покликані виконувати різноманітні функції. Зауважимо, в аналітичних статтях на суспільно-політичну тематику, зокрема в газеті "Україна молода", вони, на нашу думку, мають нереалізований ще потенціал. Деякі побутові евфемізми й евфемізми на позначення табуйованих слів чи тих, що виконують магічно-забобонну функцію, не виявляються півною мірою в медіа з очевидних причин тематичної обмеженості. Використання евфемістичних одиниць у стилі масової інформації завжди дозволяє адресату ефективніше задіяти увагу, емоції реципієнта, актуалізує інформацію. Дослідивши матеріал, наголосимо, що евфемізми є перспективним шаром лексики, що потребує уважного вивчення з метою спостереження за активними процесами у словнику української мови.

1. Баскова Ю. С. Эвфемизмы как средство манипулирования в языке СМИ : на материале русского и английского языков [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук. / Юлия Сергеевна Баскова ; Кубан. гос. ун-т. - Краснодар, 2006. – 23 с. 2. Большой Энциклопедический словарь языкознания. – 2-е изд. – М., 1998. – 1456 с. 3. Джаббаров Х.М. Табу и эвфемизмы в азербайджанском языке : автореф. ... канд. филол. наук / Джаббаров Х. М.; АН АзССР, Ин-т языкознан. – Баку, 1972. – 28 с. 4. Енциклопедія "Українська мова". К., 2000. – С. 168-169. 5. Крысин Л. П. Эвфемизмы в современной русской речи / Л. П. Крысин // Русистика. – 1994. – №1-2. – С. 28-49. 6. Куркиев А.С. О классификации эвфемистических названий в русском языке. Классификация эвфемизмов по порождающим

мотивам. – Грозный, 1977. 7. Ларин Б. А. Об эвфемизмах. – "Проблемы языкознания". Л., 1961. 8. Медіалінгвістика. Словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. – К., 2013. – 247 с. 9. Мосієвич Л.В. Когнітивна та комунікативна сутність евфемізмів і дисфемізмів в англомовному просторі / Л.В. Мосієвич // Держава та регіони : науково-виробничий журнал.– Запоріжжя, 2008. – С. 45-48. 10. Москвин В.П. Эвфемизмы. Системные связи, функции и способы образования / В.П. Москвин // "Вопросы языкознания". - 2001. - № 3. – С. 58-69. 11. Сенічкіна Е.П. Эвфемизмы русского языка: спецкурс : учеб. пособ. для студ-в вузов, обуч-ся по спец. "Филология" / Е.П. Сенічкіна. – М. : Высшая школа, 2006. 12. Стасюк О.С. Соціолінгвальні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів і дисфемізмів у парламентській комунікації ФРН та Швеції : автореф. дис. ... канд. філол. наук ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2012. – 19 с.

1. Baskova Ju. S. Jevfemizmy kak sredstvo manipulirovanija v jazyke SMI: na materiale russkogo i anglijskogo jazykov [Tekst] : avtoref. dis. ...kand. filol. nauk. / Julija Sergeevna Baskova ; Kuban. gos. Un-t. - Krasnodar, 2006. – 23 s. 2. Bol'shoj Jenciklopedičeskij slovar' jazykoznanija. – 2-e izd. – M., 1998. – 1456 s. 3. Džhabbarov H.M. Tabu i jevfemizmy v azerbajdzhanskom jazyke : Avtoref. ... kand. filol. nauk / Džhabbarov H. M. ; AN AzSSR, In-t jazykoznan. – Baku, 1972. – 28 s. 4. Enciklopedija "Ukraïns'ka mova". K., 2000. – s. 168-169. 5. Krysin L.P. Jevfemizmy v sovremennoj russkoj rechi/ L. P. Krysin// Rusistika. – 1994. – №1-2. – S. 28-49. 6. Kurkiev A. S. O klassifikacii jevfemističeskikh nazvanij v russkom jazyke. Klassifikacija jevfemizmov po porozhdajushhim motivam. – Groznyj, 1977. 7. Larin B. A. Ob jevfemizmah. – "Problemy jazykoznanija". L., 1961. 8. Medialingvistika. Slovník terminiv i ponjat' / L.I. Shevchenko, D.V. Dergach, D.Y. Sizonov / za red. L.I. Shevchenko. – K., 2013. – 247 s. 9. Mosieevich L.V. Kognitivna ta komunikativna sutnist' evfemizmv i disfemizmv v anglovnomu prostori // Derzhava ta regioni : naukovovo-virobnichij zhurnal.– Zaporizhzhja, 2008. – S. 45-48. 10. Moskvín V.P. Jevfemizmy. Sistemnye svjazi, funkcii i sposoby obrazovanija / V.P. Moskvín // Voprosy jazykoznanija. - 2001. - № 3. – S. 58-69. 11. Senichkina E.P. Jevfemizmy russkogo jazyka: speckurs : ucheb. posob. dlja stud-v vuzov, obuch-sja po spec. "Filologija". – M. : Vysshaja shkola, 2006. 12. Stasjuk O.S. Sociolingval'ni ta funkcional'no-pragmatichni harakteristiki evfemizmv i disfemizmv u parlaments'kij komunikacii FRN ta Shvecii : avtoref. dis. ... kand. filol. Nauk ; Kiiv. nac. un-t im. T. Shevchenka. – Kiiv, 2012. – 19 s.

Pryzyhlei O.O. Euphemisms in the mass media texts: functional and stylistic aspect.

The author touches upon the problem of euphemisms, analyzes it in functional and stylistic aspect, using as an example social and political articles of the Ukrainian daily newspaper Ukrayina Moloda. The research is based on the previous scientific achievements in the field of euphemia connected with practical stylistics, lexicology, semantics and other spheres of linguistics, especially medially linguistics. The great attention is paid to the functions of euphemisms and motives of euphemization, according to which this language phenomenon is used to avoid conflicts between the author and recipient toward age, race, sex, health status, social status, appearance etc. The author also points that euphemisms may be introduced to analytical articles with some ideological aims or even to create comic, ironic or sarcastic impression. Using such words is more emotionally exciting than direct nominations because to understand them we need to make some creative affords in reproduction of association chains, moreover there are a lot of interesting means of euphemization. In the article is proved that euphemisms may perform a manipulative function, cause they can viel facts and events on different occasions such as: economical, political, moral, philosophical, cultural, educational, household ect. Summing up the narrator says that there are a lot of different functions of euphemisms in mas media that require further research, cause it is extremely valuable layer of Ukrainian vocabulary.

Keywords: *euphemism, euphemia, euphemization, mass media, functions of euphemisms, manipulation.*

Призиглей Е.А. Эвфемизмы в текстах масс-медиа: функционально-стилистический аспект.

В статье проанализированы стилистические функции эвфемизмов в языке СМИ. Характерным для масс-медиа является особенный эффект эвфемии как возможность избежать конфликтов и неудобств, создавать комические ситуации и манипулировать аудиторией.